

Nr 248.

Av herr **Holmström m. fl.**, om åtgärder för avhjälpande av bostadsbehovet för de vid ämbetsverken å Ladugårdsgärde och Mariebergssområdet anställda tjänstemännen.

Under senare år har statsverksamheten i vårt land utsträckts till allt flera områden av samhällslivet. Såsom en följd därav har ett stort antal nya ämbetsverk inrättats, samtidigt som redan tidigare förefintliga förvaltningsmyndigheter i icke ringa utsträckning tillförts ytterligare arbetsuppgifter. Den utbyggnad av den statliga administrationen som sålunda skett är givetvis till en del betingad av krigs- och efterkrigsårens speciella förhållanden. Men även sedan den egentliga krisförvaltningen avvecklats, torde man kunna förvänta en fortsatt stark expansion av statsverksamheten.

Den nu antydda utvecklingen har givetvis även medfört en avsevärd ökning av antalet statstjänstemän. Detta gäller icke minst för Stockholms vidkommande, då ju den offentliga förvaltningen i hög grad är koncentrerad till huvudstaden. Att i siffror belysa de kvantitativa förändringar statstjänstemannakåren undergått erbjuder dock stora svårigheter, när någon fortlöpande personalstatistik på ifrågavarande område icke förefinnes. Enligt i ett interpellationssvar vid 1947 års riksdag lämnade uppgifter torde emellertid antalet statsanställda år 1938 ha varit i runt tal 150 000, medan motsvarande siffra i vad avser läget vid ingången av år 1946 uppgår till 252 000. Osäkert är huru stor del av det totala antalet statsanställda som ha sin tjänstgöring förlagd till Stockholm. Med ledning av den av riksräkenskapsverket för 1943 års dyrortskommitté utförda undersökningen (jfr SOU 1945: 32, bilaga 9) synes vid årsskiftet 1943/44 antalet i huvudstaden sysselsatta statliga befattningshavare, exklusive arbetare, städerskor och dylik personal, kunna uppskattas till i runt tal 40 000. Enligt av vederbörande personalorganisationer gjorda beräkningar skulle detta antal sistförflutna höst ha stigit till inemot 50 000.

Den omfattande utbyggnaden av den statliga förvaltningsapparaten med därav betingade utökning av antalet statstjänstemän har emellertid försiggått under en period av svår bostadsbrist i huvudstaden. Den tidvis rekordartade byggnadsverksamhet, som hade ägt rum efter år 1924, avstannade i och med det andra världskrigets utbrott, och det trots nyproduktionen av lägenheter förut knappa bostadsöverskottet inom den inre staden minskades till ett minimum. Först under år 1941 började bostadsproduktionen

åter komma i gång på allvar, men redan vid denna tidpunkt förelåg ett stort bostadsunderskott. På grund av bland annat den starkt ökade inflyttningen till huvudstaden har detta underskott vuxit för varje år och uppskattas för närvarande av de kommunala myndigheterna till 15 000 lägenheter. Bristen på bostadslägenheter i Stockholm torde komma att kvarstå under avsevärd tid framåt.

Samtidigt med denna utveckling av huvudstadens bostadsförsörjning ha de statliga kraven på tomtmark för nya ämbetsbyggnader gjort sig starkt gällande. Sedan gammalt ha ämbetsverken i stor utsträckning varit förlagda till Stockholms centrala delar, men inom dessa områden disponerar staten icke längre någon för ändamålet lämplig tomtmark. Med anledning härav ha för de nyuppförda eller planerade ämbetsbyggnaderna andra staten tillhöriga markområden måst tagas i anspråk, företrädesvis å Ladugårdsgårde och Marieberg. Ifrågavarande tomtmark har åtminstone delvis varit avsedd för bostadsbebyggelse.

Sålunda har under krigsåren för marinens, flygvapnets och arméförvaltningens räkning uppförts ett omfattande byggnadskomplex å det icke stadsplanlagda området vid Värtavägen. Under innevarande år har härtill anslutits en byggnad för krigsarkivet. Nybyggnader för gymnastiska centralinstitutet ha vidare uppförts invid Stadion, medan patentverket erhållit en större tillbyggnad vid Valhallavägen. Slutligen ha i kvarteret Kasernberget för utlänningskommissionens och priskontrollnämndens behov uppförts tre provisoriska kontorsbaracker, vilka beräknas komma till användning under 15 å 20 år.

Ytterligare ett antal offentliga institutioner äro avsedda att förläggas till sistberörda delar av Stockholm. Å Svea artilleriregementes förutvarande kasernområde skall sålunda uppföras en nybyggnad för radiotjänst. En annan del av samma område skall upplåtas till nybyggnad för statens normalskola. Återstoden av kasernområdet har reserverats för Musikaliska akademiens räkning. Härigenom komma cirka 5 000 bostadseldstäder inom den fastställda gärdesstadsplanen att undandragas bostadsmarknaden. Området för Svea livgardes kasernbyggnader mellan Linnégatan och Karlavägen avses vidare att helt tagas i anspråk för olika statliga institutioner. Å tomtmarken Fältväbelen—Fältöversten planeras för närvarande inom byggnadsstyrelsen uppförandet av två större ämbetsbyggnader. Dessutom har Stockholms stad framställt önskemål om att få förvärva icke obetydliga områden å Ladugårdsgårde för kommunala ändamål, såsom för polishus, för skola och ungdomsgård m. m., för sjukhus, för hem för ensamma mödrar och för ålderdomshem. I detta sammanhang må slutligen erinras om att enligt statsmakternas beslut hela den öppna delen av Ladugårdsgårde upplåtits till Stockholms stad på 50 år.

Inom Mariebergsområdet uppföras för närvarande nya ämbetslokaler

för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och för luftfartsstyrelsen. Å området finnes redan en av bränslekommissionen disponerad större kontorsbarack. Den ifrågakvarande tomtmarken hade ursprungligen avsetts för bostadsbebyggelse. Vidare torde med all sannolikhet psykiatriska sjukhuset komma att kvarligga å Konradsbergsområdet ytterligare cirka 10 år. Förslag om att all kronan tillhörig mark å sistnämnda båda områden skall reserveras för statliga ämbetsbyggnader har framställts av byggnadsstyrelsen. Därest detta förslag godkännes, komma cirka 10 000 centralt belägna bostadseldstäder att berövas huvudstadens bostadsmarknad.

Av det sagda framgår, att de för exploatering lämpade delarna av Ladugårdsgårde och Marieberg till övervägande del reserverats för offentliga byggnader av olika slag. Då inom övriga, i förhållande till stadens centrum mera näraliggande delar av Stockholm för bostadsbebyggelse passande tomtmark icke längre finnes tillgänglig, har annan mark måst tagas i anspråk för ifrågakvarande ändamål. Produktionen av nya bostadslägenheter har också sedan år 1941 i huvudsak förlagts till ytterområdena i Bromma och Brännkyrka och torde i fortsättningen komma att framför allt koncentreras till de södra förortssamhällena samt till Hässelby- och Spångaområdena nordväst om Stockholm. Medan uppförandet av nya ämbetsverk m. m. skett eller planerats skola ske inom de östra och i viss mån västra stadsdelarna, har sålunda bostadsbebyggelsen följt och kommer i framtiden att än mera följa en helt annan utvecklingslinje.

Genom redan utförda nybyggnader å Ladugårdsgårde har arbetsplatsen för stora grupper av statstjänstemän flyttats från Stockholms centrum till den östra delen av staden. I den mån det i övrigt beslutade eller planerade statliga byggnadsprogrammet fullföljes, kommer arbetsplatsen för ytterligare grupper att undergå en motsvarande förändring. Det aktuella läget på hyresmarknaden gör det emellertid allt svårare för denna personal att erhålla en i förhållande till arbetsplatsen lämpligt belägen bostad. På grund av den ensidigt till de södra och västra förorterna förlagda nyproduktionen av bostäder ha vederbörande i stället varit hänvisade till att inom dessa förorter söka tillgodose sitt bostadsbehov, och det i tävlan med den övriga bostadssökande allmänheten.

Till belysande av de nu berörda förhållandena må nämnas, att av de vid de militära ämbetsverken å Ladugårdsgårde, patent- och registreringsverket vid Valhallavägen samt statens geotekniska institut vid Narvavägen anställda tjänstemännen, i runt tal 600, ha sina bostäder förlagda till de södra och västra stadsdelarna samt till förorterna. Det omedelbara behovet för dessa befattningshavare utgör 2 400 eldstäder. Av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens samt luftfartsstyrelsens tjänstemän ha omkring 270, med ett sammanlagt bostadsbehov av 1 100 eldstäder, sina bostäder huvudsakligen i de södra och östra stadsdelarna samt i förorterna.

I detta sammanhang må erinras om att statsverket i olika former medverkat vid lösande av tjänstemännens bostadsfråga. Ett av de ur principiell synpunkt betydelsefullaste initiativen togs redan år 1911, då i proposition nr 122 förslag bland annat framlades om att riksdagen skulle dels medgiva, att visst område av kronoegendomen Mörby med tomträtt skulle upplåtas åt en av statstjänstemän bildad förening att av denna utnyttjas för bostadsbebyggelse, dels besluta, att en lånefond, benämnd lånefonden för tjänstesamhället vid Mörby, skulle inrättas i syfte att underlätta finansieringen av ifrågavarande bebyggelse. Föredragande departementschefen anförde därvid, bland annat, att det för staten såsom arbetsgivare vore synnerligen angeläget att söka tillgodose sina tjänares berättigade intressen med hänsyn till bostadsförhållanden. I anslutning härtill uttalades i riksdagens skrivelse nr 188, att riksdagen funne det genom förevarande proposition väckta förslaget om statens medverkan till beredande av egna hem åt dess tjänstemän ej endast genom lämnande av byggnadslån utan även genom upplåtande av kronomark för ändamålet behjärtansvärt. Förutom det allmänna intresse, som staten alltid kunde anses äga i åstadkommande av egna hem för ett så stort antal medborgare som möjligt, syntes det nämligen enligt riksdagens mening icke låta sig förneka, att staten hade en särskild anledning att söka åt sina löntagare bereda den lättnad i de ofta ekonomiskt tyngande bostadsförhållanden, som flerstädes inom landet och särskilt i huvudstaden vore rådande.

Även sedermera ha statsmakterna vid skilda tillfällen — ehuru i andra former än de nu berörda — lämnat sin medverkan till åtgärder för uppförande av bostäder åt statstjänstemän. Över kapitalbudgeten ha sålunda anvisats avsevärda belopp för ifrågavarande ändamål. Som exempel härpå kan nämnas den genom beslut vid 1944 års riksdag inrättade försvarets bostadsanskaffningsfond, i vilken vid utgången av sistförflutna budgetår investerats i runt tal 9 miljoner kronor. Jämväl inom de affärsdrivande verken ha i betydande utsträckning bostadsfastigheter uppförts för den vid dessa myndigheter anställda personalen. Från och med budgetåret 1947/48 utgår till skoldistrikt statsbidrag för tillhandahållande av tjänstebostäder åt folkskolans lärare jämlikt kungörelsen den 30 december 1946 (nr 887). I riksstaten för samma budgetår har för ändamålet uppförts ett anslag å 100 000 kronor. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag har för budgetåret 1948/49 föreslagits anvisande av ett anslag å 1 000 000 kronor till byggnadsbidrag till dylika tjänstebostäder.

I detta sammanhang må erinras om att vissa enskilda företag i vårt land sedan länge visat ett starkt positivt intresse för de anställdas bostadsfråga. Speciellt under senare år har det med hänsyn till rådande förhållanden på hyresmarknaden och konkurrensen på arbeskraft i många fall blivit ett livsvillkor för vederbörande företag att åt sina tjänstemän och arbetare

kunna tillhandahålla lämpliga bostäder. Såsom exempel på dylika företag i Stockholm må nämnas Bolinder Fabriks Aktiebolag, Stockholms Bomullsspinneri och Väfveri Aktiebolag, Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsförening i Stockholm u. p. a. samt Kooperativa förbundet.

Såsom av det ovan anförda framgår ha nu rådande förhållanden på bostadsmarknaden för statstjänstemännen — liksom för den bostadssökande i allmänhet — inneburit synnerligen svårbemästrade problem. I den mån tjänsteman i Stockholm över huvud taget kunnat erhålla bostad, har denna icke sällan haft ett i förhållande till arbetsplatsen mycket ogynnsamt läge. En stor kategori tjänstemän, säkerligen uppgående till många tusen, har nödgats bosätta sig i de avlägsnaste förortssamhällena, i vissa fall till och med i andra städer såsom Södertälje, Västerås och Uppsala. Resorna från bostad till arbetsplats taga för stora grupper minst en timme eller mera i anspråk. För Stockholms hårt ansträngda kommunikationer medför detta en avsevärd extrabelastning. Ur befattningshavarnas synpunkt åter måste dylika tidsödande resor med i regel överfyllda trafikmedel verka i hög grad tröttande och nedsättande på arbetskapaciteten, vilket knappast kan vara till gagn för staten som arbetsgivare. De olika utvecklingslinjer, som ämbetsverksbebyggelsen å ena sidan och bostadsbebyggelsen å den andra med all sannolikhet komma att följa, torde leda till att trafiksvårigheterna med därav följande olägenheter för de enskilda befattningshavarna ytterligare accentueras. Det torde därför bli nödvändigt, att sådana åtgärder vidtagas, som kunna bidra till att tillgodose statstjänstemännens bostadsbehov. Såsom förut nämnts ha statsmakterna vid upprepade tillfällen visat ett starkt positivt intresse för denna fråga. Vi finna det därför vara helt i överensstämmelse med ifrågavarande principiella ståndpunkt, då vi nu giva uttryck åt den uppfattningen, att det kritiska läget på hyresmarknaden i Stockholm påfordrar särskild uppmärksamhet vid den fortsatta statliga byggnadsverksamheten. En allmän inventering av statens markinnehav i Stockholm, framför allt under beaktande av dess användbarhet för olika ändamål, är sålunda i första hand av behovet påkallad. I anslutning härtill bör enligt vår mening vid planläggningen av nya ämbetsverk hänsyn tagas till att erforderlig mark reserveras för lämpligt antal bostadslägenheter åt de vid ämbetsverken knutna tjänstemännen. Denna tomtmark kunde successivt ställas till förfogande för bostadsbebyggelse allt eftersom de nya ämbetsverken komma till uppförande, och då i första hand till vederbörande personalorganisationer. Dylika överlåtelse skulle givetvis ske till gällande marknadspriser å tomtmark och sålunda icke föranleda några särskilda utgifter för statsverket, som emellertid därigenom i väsentlig grad skulle kunna bidra till en gynnsam lösning av statstjänstemännens bostadsfråga. I den mån för bostadsbebyggelse lämplig tomtmark icke längre eller endast i begränsad omfattning finnes tillgänglig inom de områden av

Stockholm, där de nya ämbetsverken i första hand avses skola förläggas, bör enligt vår mening en undersökning snarast verkställas rörande möjligheterna att för ifrågavarande ändamål utnyttja annan mark.

Under återopande av vad nu anförts få vi hemställa.

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att mark för bostadsändamål inom kronans exploateringsområdet i Stockholm måtte ställas till förfogande för avhjälpande av bostadsbehovet för de vid ämbetsverken å Ladugårdsgärde och Mariebergssområdet anställda tjänstemännen.

Stockholm den 23 januari 1948.

Nils Holmström.

Manne Ståhl.

Walter Sundström.

Elis Håstad.